

NEŠTO DRUGAČIJA INTERPRETACIJA NEKIH AFIKSA (NA MATERIJALU HRVATSKOGA, RUSKOGA I UKRAJINSKOG JEZIKA)

U članku je – na materijalu suvremenoga standardnog hrvatskoga, ruskoga i ukrajinskog jezika – iznijeto nešto drugačije (od već uobičajenoga) gledanje na neke morfeme, obavljena je njihova reinterpetacija, u vezi s čime su uvedeni i drugačiji, novi nazivi: *flektoidni sufiks* – *flektoid*, *morfem satelit*, *morfemoid satelit*.

Flektoidni sufiks – flektoid

Ovakvog termina u gramatikama nema. Zašto nam je potreban? U svim se gramatikama hrvatskoga, ruskoga i ukrajinskog jezika govori – kada je riječ o glagolima – o *infinitivnoj osnovi* i, u nešto starijima, o *infinitivnome nastavku*, a u novijima – o *infinitivnome sufiksu*. Dosljedno je upotrebljavajući pojam osnove upotrebljavati i pojam nastavka, i obrnuto, jer to jedno bez drugoga ne ide, ili: to jedno iz drugoga izvire. Ako postoji ono što zovemo osnovom, onda je ono što je (i što mora biti) poslije toga u istome riječ-obliku (termin je u Simeonovu rječniku kalk ruskoga termina *словоформа* /*slovoforma*¹) ili što je – s gledišta našeg načina pisanja – desno od toga u danome riječ-obliku – nastavak. Ali, ima jedna nedosljednost: budući da se do pojma osnove i nastavka ne može doći na temelju samo jednog riječ-oblika promjenljive riječi, a infinitiv je nepromjenljiv oblik (promjenljive riječi), onda ne može biti ni podijeljen na osnovu i nastavak. Budući pak da se u jezicima kakvi su hrvatski, ruski i ukrajinski, prema ustaljenome tumačenju, i nekoliko drugih glagolskih oblika tvori od onoga što se dobije kada se od infinitivnoga oblika odbije ono što mu se na kraju uvijek ponavlja, to se i dalje zove *infinitivna osnova*. A da se za stalni krajnji morfem infinitivnoga oblika izbjegne nedosljednost s terminom *nastavak*, u novijim se gramatikama, na primjer ruskoga jezika, upotrebljava termin *формообразовательный / формобразующий суффикс* (u gramatikama ukrajinskoga jezika: *формотворчий суфікс*), prema čemu se u hrvatskim gramatikama i radovima o jeziku upotrebljava kalkirani termin *oblikotvorni sufiks*. Nastaje nova nedosljednost: poslije sufiksa dolazi – makar i u nultome obliku – nastavak. A ovdje ga uopće nema, ne može biti, pa dakle ni nulti. I ne samo to: u ruskom i ukrajinskom jeziku i poslije toga infinitivnoga oblikotvornog *sufiksa*, kao i poslije svakog *nastavka* bilo kojega glagolskog oblika, dolazi (u onih glagola koji ga imaju) *postfiks* *-ся (-сь) / -ся (-с')* = se. Pa budući da je infinitivni oblikotvorni sufiks distribuiran poslije (infinitivne) osnove (koja često na kraju, dakle neposredno ispred oblikotvornog sufiksa, ima sufiks i koja u ruskom i ukrajinskom jeziku – rečeno je – može imati / ima *postfiks*), tj. budući da smještajem / distribucijom *posve odgovara nastavku*, da bismo izbjegli nedosljednost ter-

¹ U transliteraciji se, bilježenju fonema u kosim zagrada i izgovora u uglatim, rabe latinična slova.

mina *infinitivni nastavak*, a i nedovoljnu preciznost termina *oblikotvorni sufiks*, nazvali smo ga *flektoidni oblikotvorni sufiks – flektoid*.

Gotovo u svim se bibliografskim jedinicama što ih u ovome članku navodimo (iznimka su *Краткая русская грамматика*, 1989 i *Русская грамматика I*, 1982) kaže da se *glagolski pridjev radni* (hrv.) / *форма (формы) прошедшего времени* (rus.) / *форма (форми) минулого часу* (ukr.) = *oblik (oblici) prošloga vremena*, kako to zovu ruske i ukrajinske gramatike, tvori (tvore) od *infinitivne osnove* dodavanjem *sufiksnoga morfema* za vrijeme (na prvo mjesto stavljamo – povijesno gledano – njegov primarni izraz) *-l / -o (-ao)* (hrv.) // *-л / -о-* (rus.) // *-л / -в- / -о-* (ukr.) i nastavka za rod i broj, na primjer: *rad-i-o-ø / tres-ao-ø, rad-i-l-a / tres-l-a, rad-i-l-o / tres-l-o; rad-i-l-i / tres-l-i, rad-i-l-e / tres-l-e, rad-i-l-a / tres-l-a* (hrv.), pri čemu nismo, kao J. Silić, označavali nulti sufiksni morfem (nulti tematski vokal) u *tresti*; *ход-и-л-ø = hodao je / тряс-ø-ø = tresao je, ход-и-л-а / тряс-л-а, ход-и-л-о / тряс-л-о; ход-и-л-и / тряс-л-и* (rus.); *ход-и-в-ø = hodao je / тряс-ø-ø = tresao je, ход-и-л-а / тряс-л-а, ход-и-л-о / тряс-л-о; ход-и-л-и / тряс-л-и* (ukr.). (U dvjema pak, kao iznimka, spomenutim gramatikama – uz *prezentsku osnovu* – nije *infinitivna*, nego je *perfektska osnova* ona koja služi za tvorbu oblikā.) Može se pitati: ima li netom – u svima trima jezicima – navedeni sufiksni morfem za vrijeme isti status kao i infinitivni flektoidni sufiks, tj. *je li i -l / -o (-ao) // -л / -о- // -л / -в- / -о- flektoidni sufiks – flektoid?* Premda bi odgovor odmah mogao biti: *ne*, mi ga odmah ne dajemo. Zašto? Zato što su u Babić, S. i dr. 1991 za *glagolski pridjev radni* navedeni nastavci: *-o, -la, -lo (-ao, -la, -lo)*; što su u Težak, S.–Babić, S. 1994⁹ za *isti oblik* navedeni nastavci *-o, -ao, -la, -lo; -li, -le, -la*; što su u Barić, E. i dr. 1995 za *isto* navedeni nastavci: *-o / -ao, -la, -lo i -li, -le, -la* (bez obzira na to što se iz teksta prije njihova navođenja vidi da je riječ o *dvomorfemnom završetku*); što u Гвоздев 1967² nije jasno što je – *zapravo* – osnova *oblika prošloga vremena*; što je *to* nejasno i u *Русский язык: Энциклопедия*, 1979; što je u *Русская грамматика I*, 1982 izrijekom rečeno da morfem o kojem je riječ *ne ulazi u osnovu oblika prošloga vremena*; što je *nejasnoća* i u *Современный русский язык*, 1984⁴; što je *nejasnoća* i u *Краткая русская грамматика*, 1989; što ni u Волох 1976 nije jasno što je – *zapravo* – osnova *oblika prošloga vremena*; što *to* nije jasno ni u *Украинская грамматика*, 1986; što se za Грищенко 1997 može reći *isto*; što *to* nije jasnije ni u *Сучасна українська літературна мова*, 2000², tj. što se *jedino* u Silić 1991 i u Silić 1995 jasno kaže da razmatrani oblikotvorni morfem *ulazi u sastav osnove glagolskoga pridjeva radnog* (dodajemo: što je potpuno primjenjivo na ruski i ukrajinski *oblik prošloga vremena*). A on doista ulazi u sastav te osnove (tih osnova) jer *poslije njega dolaze nastavci, pokazatelji roda i broja*. Pa premda je, dakle, gledano paradigmatski, morfem *-l / -o (-ao) // -л / -о- // -л / -в- / -о-* na istoj *vertikali* na kojoj je i infinitivni flektoidni sufiks i premda *jest oblikotvorni*, on *nije flektoidni sufiks, nije flektoid*.

(Poneki ukrajinski autori glagolski prilog prošli izvode iz “osnove muškoga roda u jednini prošloga vremena”: *написав / напысав* (= napisao je) – *написав-иш / напысав-шү*, *почув / počuv* (= začuo je) – *почув-иш / počuv-шү*, *схотів / shotiv* (= poželio je) – *схотів-иш / shotiv-шү*. Ovdje jest navedena *osnova prošloga vremena*, ali samo za muški rod, a i to u netočnom prikazivanju tvorbe glagolskoga priloga prošlog: 1. *-в- / -v-* (izgovara se kao neslogotvorni [ʏ]) u *написав, почув, схотів ...* je iz *-л / -l-*, dakle uopće ne pripada sufiksu *-виш- / -vš-* (iza kojega može biti postfiks *-ся (-сь)*, 2. dani se oblik tvori od *infi-*

nitivne osnove dodavanjem sufiksa *-виш-*: *написа-виш*, *почу-виш*, *схоті-виш*, ili njegove varijante *-иш-*: *принесту / prynesty* (= donijeti) – *приніс-иш*, *добігту / dobigty* (= dotrčati) – *добіг-иш*).

Morfem satelit i morfemoid satelit

O *morfemu satelitu* smo pisali u nekoliko navrata: prvi put 1991. (*Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 26), zadnji put 2001. (u Zborniku radova I *Drugi hrvatski slavistički kongres*) (u prvome smo tekstu taj novouvedeni termin pisali kao polusloženicu, s crticom: *morfem-satelit*, u zadnjem je tekstu apozicija odvojena). Taj smo termin uveli za dio riječi (i njegovo ponašanje) koji – kako smo pisali – zbog neadekvatne interpretacije nije imao (i nema!) odgovarajući naziv. Nesklad smo između interpretacije i naziva, s jedne strane, i stvarnog ponašanja, s druge, uočili prvo kod hrvatskih (uvjetno rečeno) *povratnih glagola*, tj. *glagola sa se*. Taj *se* u hrvatskim gramatikama nije tretiran kao *jedan od morfema danoga glagola*, pa se naziva (*enklitičnim*) *oblikom povratne zamjenice* (što je *po podrijetlu*) ili – uz odmak od podrijetla – *povratnom česticom*. A taj je glagolski *se neodvojivi dio danoga glagola s pridruženim mu gramatičkim značenjem*, dakle *njegov morfem (povratni glagol kupati se oduzimanjem se postaje prijelazni glagol kupati, glagol smijati se oduzimanjem se postaje neovjerena riječ, iako i “prepoznatljiva”, itd.)*, ali koji *nije ni prefiks, ni sufiks, ni nastavak*. A koji je morfem? Enklitika je, koja se može nalaziti odmah iza svoje “glavnine”, iza dijela riječi koje je dio (*kupati se*), ali i daleko ispred nje (*Ja ću se, premda je voda danas hladna i premda znam da se vi jako bojite za moje zdravlje, ipak kupati u Kozjačkom jezeru*), to je, dakle, morfem koji smo – s obzirom na njegovu distribuciju, na njegovo ponašanje – nazvali *morfem satelit*. Iz navedenoga se vidi da suvremeni hrvatski standardni jezik, kada je riječ o *glagolima sa se, nema postfiks*, kao ruski i ukrajinski, *nego morfem satelit*. Suvremeni pak standardni ruski i ukrajinski jezik, kada je riječ o *glagolima sa -ся (-сь)*, *nemaju morfem satelit – imaju postfiks* (na primjer: *купать / купаться / купат' / купат'ся* (= *kupati / kupati se*) – ruski i *купаму / купамуся / купаты / купатыся* (= navedeno značenje) – ukrajinski). Budući pak da se analogno glagolskome *se* u hrvatskom standardnom jeziku ponašaju *бы (б) / by (b)* u suvremenom ruskom i *бу (б) / by (b)* u suvremenom ukrajinskom u sastavu oblikā *kondicionala* (i *optativa*), mi i za taj kondicionalni (i optativni) *бы (б)* u ruskom i kondicionalni (i optativni) *бу (б)* u ukrajinskom kažemo da su *morfemi sateliti* (a ne *čestice*, kako su tretirani i kako se nazivaju u ruskim i ukrajinskim gramatikama, uključujući i najnovije).

I o *morfemoidu satelitu* smo pisali: podsjećamo na članak u *Filologiji* 20-21, 1992-1993. i u *Croatici* 37/38/39, 1993. (i taj smo termin u početku pisali s crticom: *morfemoid-satelit*, a kasnije ga počeli pisati bez nje). Namijenili smo ga pojavi (ne jedinoj u slavenskim jezicima) u suvremenom hrvatskom standardnom jeziku, koja se u gramatikama i danas tretira drugačije nego što smo mi predložili: riječ je o oblicima pomoćnoga glagola *htjeti* u tvorbi *futura prvog* – *ću, ćeš, će; ćemo, ćete, će*. Činjenica je da se ti *enklitični* oblici upotrebljavaju *samo* za tvorbu *futura prvog*, tj. oni su *neodvojivi dio paradigme futura prvog s pridruženim (gramatičkim) značenjem budućega vremena*. Mogu se nalaziti neposredno iza (svojega) infinitivnog oblika (*doći ću, nosit ću*), ali i daleko ispred njega (*Ona će, kao što vidite, iako to, mislim tako, uopće niste očekivali, prijeći preko svega što je bilo*). Pa budu-

ći da se pojavljuju *isključivo* u sastavu futura prvog, da su njegov *obvezatni* dio (dijelovi), budući da su enklitike, koje mogu biti neposredno *iza* i daleko *ispred* (svojega) infinitivnog oblika, ponašaju se *kao* morfem(i) satelit(i). Ali budući da *čine paradigmu*:

ć-ø-u
 ć-e-š
 ć-e-ø
 ć-e-mo
 ć-e-te
 ć-e-ø

(u kojoj je korijenski morfem /ć/, sufiksni je morfem /-e/- /-ø-, a nastavci su prezentski: -/u/, -/š/, -ø, -/mo/, -/te/, -ø), tj. budući da su *tromorfemni* – mi ih nazivamo *morfemoidi sateliti*.

To što je morfem satelit /se/ sastavni dio *svih* oblika glagolske paradigme danoga glagola, a što su morfemoidi sateliti futura prvog *samo* njegovi sastavni dijelovi – nije nešto što ih principijelno razlikuje.

S ovoga je gledišta *futur prvi* u suvremenom hrvatskome standardnom jeziku *dvočlani nesloženi* glagolski oblik: s jednim promjenljivim, enklitičnim gramatičkim članom i s jednim nepromjenljivim semantičkim članom.

(Uporaba *punih* (neenklitičnih) oblika: *hoću, hoćeš, ...* s infinitivom, kao u *upitu*, na primjer: *Hoćeš li doći?, uvijek nosi i modalno značenje* i, dakako, *ne predstavlja uporabu morfemoida satelita*.)

Imperativni sufiks, nastavci (i postfiks)

O tome kako tretirati *-u- / -i-* u 2. licu jednine i množine, a kako *-me- / -te-* u 2. licu množine imperativa (iza kojih može biti postfiks *-ся / (-сь)* u *suvremenom standardnom ruskom jeziku*, napisano je prije 20 godina (Popović 1982), ali je aktualnost rješenja pitanja ostala (kao primjeri za predmet o kojem se raspravlja služe nam odgovarajući oblici ruskih glagola: *идти / idti* (= ići) i *резать / rezat'* (= rezati): *иду / idi, идите / idite* i *режь / rež'* (= reži), *режьте / režite* (= režite).

U Виноградов 1947: 591 piše da (u vezi s mjestom naglaska) “imperativ završava na *-u*”, a na 594. stranici nalazimo: “Aglutinacijski se način, priljepljivanje morfema, prenosi čak na ovakve usklične tvorbe imperativnog tipa: *на-ка / na-ka, на-те / na-te, нуте-ка / nute-ka, полно-те / polno-te* i sl.

U ustrojstvu imperativa ti morfemi što se aglutiniraju tvore sustav svojevrstnih gramatičkih suodnosa i opozicija ... Lijepeći se na temeljni oblik imperativa (*ешь / ješ'* (= jedi), *ешьте / ješte* (= jedite) afiks *-me* mu pridaje značenje 2. lica množine.”

Dakle, imperativ “završava na *-u*” (koji nije definiran!), afiks *-me* (nedefiniran!) se *aglutinira na temeljni oblik* (u primjeru bez *-u-*) pridajući mu značenje 2. lica množine, a i navedene “usklične tvorbe” imaju na kraju aglutinativne morfeme.

U *Грамматика русского языка I*, 1960: 466: “Oblici 2. lica jednine imperativa završavaju na *-u* ... ali mogu biti i sama prezentska osnova ...

Nastavak je 2. lica množine imperativa *-me* ...”

Na stranici se pak 492. iste gramatike govori gdje sve može biti “nastavak *-u*”.

Dakle, 2. lice jednine imperativa “završava na *-u*”, zatim se govori o “nastavku *-u*” (gdje se uzima u obzir i 2. lice jednine i 2. lice množine), a “nastavak je 2. lica množine imperativa *-me*”.

U *Грамматика современного русского литературного языка*, 1970: 414: “Обличи 2. лica jednine tvore se ... 1) pripajanjem prezentskoj osnovi fleksije *-u*, ili 2) nulte fleksije ...”, a na stranici 415: “Обличи 2. лica množine tvore se pripajanjem oblicima jednine postfiksa *-me*; na primjer: *иди-те, режь-те ...*”

Dakle, *-u* je nastavak za 2. lice jednine (može biti i nulti), a *-me* na kraju 2. lica množine jest postfiks.

U Розенталь i dr. 2002⁴ *-u* je sufiks, kojemu se u množini dodaje postfiks *-me*, a “U povratnim glagolima afiks *-ся* ostaje” (str. 234).

U *Современный русский язык. Теория. Анализ языковых единиц II*, 2002 oblici se imperativa 2. lica jednine tvore “dodavanjem” “posebnoga afiksa *-u*”, ili od “čiste” (u navodnicima) osnove, a oblici se 2. lica množine imperativa tvore dodavanjem prvima “aglutinativnog afiksa *-me*” (str. 95).

Prema svemu navedenom, u vezi s *-u*: 1) imperativ ili “završava” na (nedefinirani) *-u*, 2) ili je riječ o “nastavku” *-u* (na mjestu kojega može biti i “nulta fleksija”), 3) ili je riječ o “sufiksu” *-u*, 4) ili o “posebnom afiksu” *-u*.

Prema svemu navedenom, u vezi s *-me*: 1) *-me* se ili “aglutinira” na temeljni oblik imperativa (pridajući mu značenje 2. lica množine), 2) ili je “nastavak” 2. lica množine imperativa, 3) ili je “postfiks” (pripojen obliku jednine), 4) pri čemu “u povratnim glagolima afiks *-ся* ostaje”.

U ruskom (kao i u hrvatskom i ukrajinskom) jeziku imperativ čini jednu od paradigmi u okviru sveukupnog obličja kojega glagola, pri čemu su (u ruskom) *jezgra* te paradigme oblici 2. lica jednine i 2. lica množine. (Imperativnost se u ruskom za 3. lice jednine i 3. lice množine iskazuje opisno, pri čemu se glagol upotrebljava u obliku 3. lica jednine i 3. lica množine prezenta nesvršenih / futura svršenih glagola; i za 1. lice množine nesvršenih glagola iskazuje se opisno, pri čemu se glagol upotrebljava u obliku infinitiva; ako je svršen, iskazuje se neopisno – oblikom 1. lica množine futura danoga glagola, bez upotrebe lične zamjenice – dakle uporabom nespecifičnih oblika, već “angažiranih” u prezentu nesvršenih i futuru svršenih glagola, pa njih ne razmatramo.) Navodimo imperativne oblike 2. lica jednine i 2. lica množine glagola koji nam, kako je rečeno, služe kao primjer:

2. lice jednine: *иди режь*

2. lice množine: *идите режьте.*

Jezgra se paradigme imperativa, vidljivo je, sastoji od oblika 2. lica jednine, koji se od oblika 2. lica množine razlikuje *nemanjem -me*, i oblika 2. lica množine, koji se od oblika 2. lica jednine razlikuje *imanjem -me*. Također je vidljivo da *oba* oblika glagola *идму* *sadrže / i / i* da *oba* oblika glagola *pezать* *ne* *sadrže / i /*. Očigledno je da */ i / nije nastavak*, nego *dio osnove jezgre paradigme imperativa* (koju čine oblici 2. lica jednine i 2. lica množine), očigledno je da se nalazi *iza korijenskog morfema*, *da ga može i ne biti*, tj. *da može biti i nulti*, i da je *neposredno ispred -me*, čije je postojanje, kako je rečeno, pokazivač oblika 2. lica množine i čije je nepostojanje pokazivač oblika 2. lica jednine. Prema svemu rečenom razmatrani oblici podijeljeni na morfeme izgledaju ovako:

ид - у - ø   режь - ø - ø

ид - у - ме   режь - ø - ме.

Budući da se nalazi *i* u obliku 2. lica jednine i u obliku 2. lica množine, budući da je *dio* (zajedničke: *иду-*) osnove obaju (razmatranih) oblika, **-u- nije nastavak**, **-u- je sufiks** (koji može biti i nulti, kao u navedenim oblicima glagola *резать*). Dva se razmatrana oblika, dakle, nikada *ne razlikuju* (svojim) osnovama, nego uvijek (svojim) nastavcima, od kojih je **nastavak za oblik 2. lica jednine uvijek -ø-**, a **nastavak za oblik 2. lica množine uvijek -me-**, dakle: **-me- se ne aglutinira**, dakle: **-me- nije postfiks** (iza njega, ako ga glagol ima, normalno dolazi postfiks *-ся* (*-сь*)). (Ovakvo je gledanje, o kojem je (kako je spomenuto) napisano 1982., zastupljeno kasnije *jedino* u gramatici Боброва 1999.) Budući da se oblici imperativa za 2. lice jednine i množine tvore od prezentske (ili jednostavnoga futura) osnove – što je općeprihvaćeno, u dânu se interpretaciju potpuno uklapaju i imperativni oblici poput: *слушай / slušaj / слушайте / slušajte*, *думай / dumaj* (= misli) / *думайте / dumajte* (= mislite), u kojima krajnji / j / nije sufiks dvaju imperativnih oblika, nego sufiks prezentske (jednostavnoga futura) osnove, tako da takvi oblici odgovaraju varijanti: ... -ø-ø / ... -ø-me. Iznimku ne čine ni odgovarajući oblici jednosložnih glagola: *буть / bit'* (= tući), *вуть / vit'* (= viti, svijati, motati), *луть / lit'* (= liti, lijevati), *путь / pit'* (= piti), *шуть / šit'* (= šiti, šivati) (*бей / bej* (= tuci) / *бейте / bejte* (= tucite), *вей / vejte*, ...), u kojima je / j / na kraju prezentske osnove alternanta infinitivnome / i /, a među suglasnicima je nepostojani / e /. Također treba reći: poslije [ž], [š] u izgovoru nije [i], nego [y], na primjer: *скажу* (od *сказать / skazat'* = reći), *пишу* (od *писать / pisat'* = pisati), pa je u takvom slučaju riječ 1) ili o alofonu fonema / sufiksa / i / – “moskovska fonološka škola”, 2) ili o fonemu / sufiksu / y /, pozicijskoj varijanti sufiksa / i / – “lenjingradska / sanktpeterburška škola”.)

Što se tiče *-me* koji se, kao *ublaživač zapovijedi*, može pojaviti na kraju imperativnog oblika za 1. lice množine, dakle *poslije nastavka* (kao u primjeru: *пойдѐмте / pojděmte* = pođimo – od glagola *пойти / poiti* = poći), to *jest postfiks*, ali *okazionalni / fakultativni* (*ne ulazi* u paradigmu, govornik ga upotrebljava / ne upotrebljava *po svojoj želji*, ali ga – ako hoće izraziti značenje koje taj okazionalni postfiks nosi – *mora* upotrijebiti – takvog, na tome mjestu). (Na taj se postfiks može dodati još jedan postfiks – *ublaživač zapovijedi*, koji je još više ublažava: *пойдѐмте-ка*. Isti se okazionalni postfiks *-ка* može dodavati – što mu je mnogo češća upotreba – i neposredno na oblike za 2. lice jednine i množine imperativa, kao u primjeru: *иду-ка / идите-ка*.)

Drugačije je, u odnosu prema ruskom, stanje u tvorbi imperativnih oblika u *suvremenom standardnom ukrajinskom jeziku*. I u njemu je 3. lice (jednine i množine) opisno, s uporabom oblika prezenta nesvršenih / futura svršenih glagola, ali je – kao u suvremenome hrvatskom standardnom jeziku – oblik imperativa za 1. lice množine “imperativni”, a ne “posuđen”. I ne samo to, za razliku od ruskoga, s jedne strane, i hrvatskoga, s druge, s obzirom na fonemsku prirodu afiksa (u jednoj varijanti paradigme) zajedništvo čine *oblici 1. i 2. lica množine* u odnosu prema *obliku 2. lica jednine*, što se vidi iz oblika glagola: *сидиму / sydity* (= sjediti), *сідаму / sidaty* (= sjedati), *сідтму / sisty* (= sjesti) (navodimo ih, bez oblika za 3. lice jednine i 3. lice množine, prema: *Українська грамматика*, 1986):

jednina:

1. -----

množina:

1. *сидімо, сідаймо, сядьмо*
sydimo, sidajmo, sjad'to

2. <i>сиди, сідай, сядь</i>	2. <i>сидіть, сідайте, сядьте</i>
<i>sydy, sidaj, sjad'</i>	<i>sydit', sidajte, sjad'te</i>
3. -----	3. -----

I u ukrajinskom se jeziku razmatrani oblici tvore od prezentske osnove, a budući da navedeni predstavljaju modele njihove tvorbe, lako je zaključiti da postoje dvije varijante: *s afiksom* i *bez njega*. Vidi se, međutim, da se ukrajinski od ruskoga razlikuje time što je u jednini afiks *-y/-* (ili *-Ø-*), a u množini afiks *-i/-* (ili *-Ø-*). Nameće li ta činjenica drugačiju interpretaciju ukrajinskih *-y/-*, *-i/-* u odnosu prema ruskome *-i/-*? Ne. U ukrajinskome je *-u-* (*-y/-*) (koji može biti i nulti *-Ø-*) sufiks imperativnoga oblika 2. lica jednine, a *-i-* (*-i/-*) (koji može biti i nulti *-Ø-*) sufiks imperativnih oblika 1. i 2. lica množine – međusobno su, dakle, isključivi, a čine morfofonemni sufiks: *-y/-* | *-i/-* koji alternira s nulom *-Ø-*, pa razmatrani oblici podijeljeni na morfeme izgledaju ovako:

2. lice jednine:	1. lice množine:	2. lice množine
<i>сид -и-Ø</i>	<i>сид -і-мо</i>	<i>сид -і-ть</i>
<i>сідай-Ø-Ø</i>	<i>сідай -Ø-мо</i>	<i>сідай-Ø-те</i>
<i>сядь -Ø-Ø</i>	<i>сядь -Ø-мо</i>	<i>сядь -Ø-те</i>

Ovakvu interpretaciju – da su imperativni *-y/-* i *-i/-* *sufiksi* – ne nalazimo u današnjoj ukrajinskoj lingvističkoj literaturi: u njoj je *-y/* nastavak, a *-i/...* dio (prva fonemska sastavnica) dvaju množinskih nastavaka. Jedino se u Житецкий 1889:102 (navodi se prema: *Історія української мови. Морфологія*, 1978: 333) jasno kaže da je *-i/-* sufiks. (Navedeni su glagoli bez postfiksa, zato su – podijeljeni na morfeme – bez crtica na kraju oblika, usporedi: *дивитися / дивиться* = gledati – *див-и-сь / див-у-с'* = gledaj.) (Budući da su Ukrajinci ikavci, sufiksni je – unificirani – imperativni *-i/-* refleksi *jata /è/* koji je bio u oblicima množine. Dakako, uvijek ima otklona od općeg modela (na primjer: oblici glagola *дати / daty* = dati), svi oni imaju svoje objašnjenje, ali mi se u ovome članku njima ne bavimo.)

I u *suvremenomu* su *standardnome hrvatskom* jeziku oblici imperativa za 3. lice jednine i množine opisni, s uporabom već drugdje “angažiranih” oblika, pa se ni o njima ovdje više neće govoriti. U vezi pak s tvorbom ostalih imperativnih oblika lako je uočljivo da je najunificiranija, a time i najjednostavnija (u odnosu prema stanju u ruskom i ukrajinskom) slika u *suvremenom standardnom hrvatskom jeziku*. I hrvatski, kao i ukrajinski, ima za 1. lice množine “pravi imperativni” oblik, ali dok su u ukrajinskom 1. i 2. lice množine svojim *-i/-* u opoziciji prema 2. licu jednine s njegovim *-y/-*, u hrvatskome je *u svima trima oblicima isti sufiks*, pitanje je samo – kada je riječ o jeziku, a ne o pojedinom glagolu – može li se govoriti o dvama sufiksima, o jednome sufiksu, ili o jednom sufiksu koji se može ostvarivati i kao nulti.

Budući da je s gledišta morfemike razmatrano pitanje najdosljednije obrađeno u Silić 1991 i u Silić 1995, navodimo gledanje iz Silić 1991: 6, gdje se kaže “da se osnova svakoga glagolskog oblika utvrđuje prema njemu samom, a ne prema kojemu drugom glagolskom obliku (jer svaki glagolski oblik ima vlastitu osnovu)”, na temelju čega su na stranici 11. navedeni “(morfemi) nositelji gramatičkih značenja ‘imperativ’”, pa su tako: “5. za imperativ: *i/j* (usp. *misl-i-Ø* i *čit-a-j-Ø*)”, a u Silić 1995: 46 čitamo: “*Imperativ* se tvori tako da se na imperativnu osnovu dodaju (imperativni) morfemi *-Ø* (za drugo lice jednine), *-mo* (za prvo lice množine) i *-te* (za drugo lice množine).” Odmah poslije ovoga pita se kako se dobiva imperativna snova, pa se u davanju odgovora nekoliko puta ponavlja formulacija: “Glagoli kojima prezentska osnova završava na ...”

Dakle, navedena su *dva sufiksa* imperativne osnove (koji se ponavljaju u *svima trima* razmatranim oblicima): *-i-* i *-j-* i *tri nastavka* – za 2. lice jednine: *-ø*, za 1. lice množine: *-mo*, za 2. lice množine: *-te*.

Mi mislimo da se – kada je riječ o stanju u *suvremenomu standardnome hrvatskom jeziku* – može reći da se polazni oblik koji služi za dobivanje imperativnih oblika za 2. lice jednine, 1. i 2. lice množine, tj. *imperativna osnova podudara s prezentskom osnovom koja se dobiva u 3. licu množine*, tj. da se može reći da se navedeni *imperativni oblici dobivaju od prezentske osnove*. Dodavanjem čega? Odgovor na ovo pitanje ovisi o odgovoru na drugo pitanje: što treba smatrati dānom osnovom glagolā tipa: *kopati*? Prvo zaključujemo da je – premda “je intervokalne prirode” – /j/ u obliku *kopaju jezična stvarnost* (dakle, da ga nositelji jezika identificiraju, tj. “čuju” ga i mogu ga reproducirati), koju možemo interpretirati: 1) **ili** kao *dio osnove*, 2) **ili** kao *dio nastavka*. Ako ga shvatimo kao dio osnove, onda pripada **alo-osnovi** u obliku 3. lica množine prezenta glagolā kao što je, na primjer, *kopati: kopa-m, kopa-š, kopa-ø, kopa-mo, kopa-te, kopaj-u*. Pred nama su po takvom gledanju, dakle, *dvije alo-osnove: kopa-* (u svim oblicima, osim u obliku 3. lica množine) i *kopaj-* (u obliku 3. lica množine). S obzirom na rečeno, može biti **ili**: *griz-i-ø (griz-i-mo, griz-i-te), meć-i-ø (meć-i-mo, meć-i-te), mol-i-ø (mol-i-mo, mol-i-te), ...*, **ili**: *drmaj-ø-ø (drmaj-ø-mo, drmaj-ø-te), gledaj-ø-ø (gledaj-ø-mo, gledaj-ø-te), kopaj-ø-ø (kopaj-ø-mo, kopaj-ø-te), ...*, dakle: po ovome se gledanju razmatrani imperativni oblici tvore **dodavanjem na prezentsku osnovu sufiksa -i- koji može biti i nulti**.

U ovo se posve uklapaju i glagoli poput: *darivati* (i kada su im *alo-osnove* u oblicima 3. lica množine modela: *daruj-ø-*, dakle *bez le/* ostvarenog u *alo-osnovama* u ostalim oblicima prezenta, i kada se ostvaruju po modelu: *darivaj-ø-*), *kupovati* (*kupuj-ø-*, također *bez spomenutoga le/*);

u ovo se uklapaju i glagoli *pasti* (*padni, ...*), *mesti* (*meti, ...*), *kleti* (*kuni, ...*);

u ovo se uklapaju i glagoli *peći* (*peci, ...*), *sjeći* (*sijeci, ...*), *teći* (*teci, ...*) – uz alternaciju: *k(i) > c(i)* (prezentske su oblike svršenoga glagola *reći* u standardnom jeziku uglavnom istisnuli prezentski oblici svršenoga glagola *kazati*, tako da se automatski upotrebljavaju imperativni oblici s osnovom *rec-i-*, naime, malo se u govorima upotrebljava prezentski oblik 3. lica množine: *reku*, a više oblici: *reču* i *reknu*);

u ovo se uklapaju, zahtijevajući komentare, i glagoli *leći*, *pomoći*, *strići* – uz alternaciju: *g(i) > z(i)*;

(u vezi s ostvarenjem /j/ dvojnost pokazuju glagoli kojima infinitivna osnova završava na *-ji*, kao: *brojiti, krojiti, pojiti*).

Ako /j/, o kojem je riječ, shvatimo kao *dio nastavka* (dakle da je dioba na osnovu i nastavak glagola, na primjer, *kopati*, u prezentskom obliku 3. lica množine: *kopa-ju*), onda se konstatacija da se *imperativni oblici tvore dodavanjem na prezentsku osnovu sufiksa -i- koji može biti i nulti mora preformulirati: od prezentske osnove dodavanjem (imperativnih) sufiksa: -i- ili -j-*. (Na odluku o smještaju ovoga /j/ u osnovu ili nastavak ne bi trebalo djelovati ponašanje kajkavskoga narječja, koje u 3. licu množine ima *kopaju*, ali i *ideju, treseju, nosiju*, a u 2. licu jednine imperativa *kopaj, idi, tresi, nosi*, po čemu bi /j/ ulazio u nastavak, jer je riječ o drugačijem sustavu.)

U ruskom i ukrajinskom jeziku dvojbe nema: ako postoji, /j/ je u *svim* oblicima prezenta / jednostavnoga futura, dakle isključivo je završna fonemska sastavnica osnove.